

Heimotyön alkuvaiheista kulttuurisopimusten sisältöön

Anna-Liisa MATTILA

Heimotyön alkuvaiheista

Kun Suomi oli itsenäistynyt, seurasi vahva kansallisen heräämisen kausi. Pyrittiin irrottautumaan ruotsalaisesta sivistyksestä, ja määrätietoisesti haluttiin laskea omalle kulttuurille peruskivet. Aito suomalaisuus kiinnittyi lujasti Kalevalaan, jonka henkisten ja aineellisten juurien etsiminen yhdisti suomalaisia omien lähisukukansojen pariin.

Kulttuuriyhteydet Suomen, Unkarin ja Viron välillä olivat toimineet jo parin sadan vuoden ajan. Syntyi ajatus, että kaikki suomalais-ugrilaiset kansat saataisiin lähentymään toisiaan ja tuntemaan yhteishenkeä. Aate ei itsestään leviä, tarvittiin yhteistoimintaa, suunnitelmia, sopimuksia ja innokkaita tulensytyttäjiä.

Yhteissuomalainen koulukokous

Kouluneuvos Matti Pesonen (1868–1957) toimi suomalais-ugrilaisen kulttuuritoimikunnan puheenjohtajana 1921–1938. Hän mainitsee kirjoituksessaan ”Muistelmia heimotyön alkuvaiheista”, että alkusysäys kulttuurikongresseihin tuli Virosta. Sikäläisen koululaitoksen uudistamistyöhön tarvittiin mallia länsimaistuneesta Suomesta. Tämän vuoksi maassamme vieraili lukuisia virolaisia opettajia tutustumassa kouluoloihin. Vieraille järjestettiin toukokuussa 1920 yhteiset päivälliset. Pesosen mukaan siellä vallitsi isänmaallinen, kansallinen ja korkealentoinen heimohenki. Tilaisuudessa Matti Pesonen piti palavan puheen: ”Veljesrakkaus on aina kytenyt rinoissamme, mutta erittäinkin nyt vapautemme ensi hehkussa se on leimahtanut ilmielekkin. Tämä alkuvoimainen tunne pyrkii luonnonlain välttämättömyydellä myös purkautumaan teoksi. Niin on tapahtunutkin. Poikiemme Eestissä vuotanut veri ja teidän joukkovierailunne täällä ovat siitä silmiinpistävimpinä todistuksina, mutta

veljesrakkauteen pohjautuvaa tekojen sarjaa on jatkettava ja kehitettävä.”

Edelleen Matti Pesonen viitaten skandinaaviisiin yhteisiin koulukokouksiin ehdotti, että Viro ja Suomi pitäisivät samanlaisia tilaisuuksia, ja mahdollisuuksien avauduttua otettaisiin myös Inkeri ja Itä-Karjala mukaan. Puheensa lopuksi hän esitti, että jo kesällä 1921 järjestettäisiin yhteinen koulukokous. Ehdotus tarttui kuin tuli tapuroihin. Kokous päätettiin pitää Helsingissä, ja se nimettiin yhteis-suomalaiseksi koulukokoukseksi. Tilaisuus oli tarkoitettu kaikille sukukansoille. Samassa yhteydessä valittiin toimikunta, jonka jäsenet olivat suureksi osaksi tunnettuja suomalaisia koulumiehiä. Virossa ja Unkarissa asetettiin omat toimikuntansa tätä tarkoitusta varten. Kohta virisi suomalaisten opettajien keskuudessa innokas viron kielen harrastus. Miten tällainen heimohenkeä lietsova toiminta otettiin vastaan Suomen kansan taholla? Kannattajat toivoivat siitä suurta kansaa yhdistävää aatetta. Kuitenkin osoittautui, että ruotsinkieliset halusivat pysyä skandinaavisessa yhteisössä, johon suuntaan kallistui moni suomenkielinenkin porvariston jäsen. Vasemmisto halusi pysyttäytyä syrjässä. Mitään suoranaista vastustusta liike ei saanut, vaikka se myöhemmin ehkä värittyi poliittisesti. Lähinnä kouluväki muodosti heimotyön aktiivisen voiman.

Ensimmäinen koulukokous pidettiin suunnitelmien mukaan kesällä 1921 Helsingissä. Se oli innostava. Avajaisjuhlassa puhui piispa Yrjö Loimaranta, ja tervehdyspuheen piti Matti Pesonen hehkuttaen mm. ”Vuolaana kuin Vuoksi ja Emajogi, Tonava tai Volga näemme suomalais-ugrilaisen yhteishengen kuohuvan... Näen uljaan veljeskansan Tonavan rannoilta tulisesti tarttuvan kädenpuristukseen. Näen Inkerin, Itä-Karjalan ja syrjäänien maan, tosin herpaantuneiden, mutta yhtä rakkain käsin yhtyvän tervehdykseen”.

Viron opettajiston tervehdyksen esitti kouluneuvos Ollik mainiten seuraavaa: ”Murtuneet ovat Idän ruostuneet kahleet, kalisten ne ovat vajonneet ajan meren pohjaan, ja hopeanheleästi kutsuvat voiton kellot meitä vapauden työhön”.

Unkarin edustaja, lehtori Ispánovits aloitti puheensa Unkarin uudella uskontunnustuksella ja päätti sen kipeään tunnuslauseeseen: ”Tynkä-Unkari ei ole valtakunta, Suur-Unkari on taivaan valtakunta Emmekä Erdélystä luovu, Ei, ei, ei koskaan”.

Opettaja W. Keynä Itä-Karjalasta kantoi suurta huolta Karjalan kouluoloista. Inkerin kansan tervehdyksen toi opettaja Juuso Jaak-

kimainen. Hän vertasi kansansa tilannetta rajantakaiseen vankeuteen viedyn tyttären kohtaloon. Komi-kansan edustaja Igon Mösseg kertoi, että Suomen suvun alkuperäisillä asuma-alueilla olevat kansat elävät ja luottavat kaikille suomalaisille koittavaan, suureen, valoisaan tulevaisuuteen.

Kulttuurikokous

Toinen kokoontuminen – ns. ”kulttuurikokous” – järjestettiin Tallinnassa v. 1924. Täällä päätettiin perustaa heimoaatetta ajamaan yhteinen aikakauslehti. Kolmikielinen lehti ”Fenno-Ugria” alkoi ilmestyä seuraavana vuonna. Lupaavasta alustaan huolimatta se jäi lyhytaikaiseksi, koska valtion apu evättiin ministerivaihdoksen vuoksi. Tallinnan kokouksessa päätettiin ottaa yhteyksiä Venäjällä asuviin sukukansoihin. Yrityksistä huolimatta se ei onnistunut, ja koko touhusta oli kehkeytyä poliittinen sekoilu uutistoimisto Tassin sotkeuduttua asiaan.

Kulttuurikongressi

Kolmas tapaaminen oli Budapestin kulttuurikongressi v. 1928. Ohjelmaltaan se oli tavattoman laaja. Esitelmiä pidettiin viitisenkymmentä tieteen, taiteen, kasvatustyön ja muun kulttuurin alalta. Yhteyksien ylläpitämiseksi perustettiin kuhunkin maahan suomalais-ugrilainen kulttuuritoimikunta. Tulevissa kongresseissa esitelmien määrää päätettiin rajata. Avajais- ja päätöspäivänä tuli järjestää kaikille yhteiset heimohenkeä nostattavat tilaisuudet. Muu aika käytettäisiin eri alojen harrastuspiirien keskinäisiin tapaamisiin ja ohjelmiin.

Kulttuuritoimikunnan organisaatiota kehitettiin edelleen niin, että jokaisessa maassa oli toimikunta ylläpitämässä Suomen, Viron ja Unkarin yhteyksiä. Toimikunta jakautui osastoiksi. Suomen osaston jäseniksi valittiin tarkastajat M. Pesonen ja A. Jotuni, esittelijäneuvos Y. Loimaranta, professorit Y. Kajava ja K. S. Laurila. Suomalaisen toimikunnan vakinaiseksi puheenjohtajaksi tuli heimotyön todellinen tulenkantaja, kongressiajatuksen herättäjä Matti Pesonen ja sihteeriksi toinen lämminhenkinen heimoaateen mies F. A. Heporauta. Myöhemmin v. 1936 M. Pesonen vapautui pyynnöstään puheenjohtajuudestaan, tilalle tuli F. A. Heporauta, ja sihteerin tehtävät luovutettiin rehtori V. Musikalle. Osastossa oli tapahtunut jäsenvaidoksia. Professori Kajavan kuoleman jälkeen tuli tilalle yli-

pormestari A. Tulenheimo ja tarkastaja Jotunin paikalle tohtori L. Hakulinen.

Tehtäviksi muotoutui kulttuurikongressien suunnittelu, saavutettujen tulosten esittely, harrastuspiirien tukeminen, heimokansojen tunnetuksi tekeminen ja heimotunteen vahvistaminen muutenkin kuin kongressien avulla, kielen opiskelun edistäminen kouluissa ja yliopistoissa sekä kulttuuriyhteyksien monipuolistaminen. Jo silloin pyrittiin tekemään ehdotuksia, miten toisessa heimomaassa suoritettut tutkimukset ja hankittu pätevyys tulisivat hyväksytyiksi esim. virkoja ja toimia täytettäessä. Vaikeaksi osoittautui järjestellä edes ammatillista harjoitteluakaan virallisesti hyväksyttäväksi. Vasta nyt 60 vuoden kuluttua alkaa näkyä suotuisia merkkejä tähän suuntaan.

Kulttuuritoimikuntien saavutuksista on tietysti näyttävin rooli maiden hallitusten tasolla solmituissa kulttuurisopimuksissa. Niiden sisältö kehkeytyi vähitellen siitä monipuolisesta heimotyöstä, jota oli tehty vuosien aikana.

Harrastuspiirit

Toiminnan tärkeänä linkkinä olivat erilaiset jäsenten väliset harrastuspiirit. Nämä kokoontuivat kongresseissa yhteisiin tilaisuuksiin. Harrastuspiiriläisillä oli päämääränä kehittää esim. ammatillista yhteistoimintaa ja ystävällisiä suhteita saman alan edustajien kanssa. Kaikkiaan näitä piirejä oli 15. Harrastuspiirien yhteistyöelimenä oli pysyvä neuvottelukunta, joka mm. huolehti Heimotyö-nimisen vuosikirjan kokoamisesta. Julkaisussa tarkasteltiin kauden saavutuksia.

Eri alojen yhteistyötä varten toiminnassa olivat lääkärien, hammaslääkäreiden, apteekkarien, lakimiesten, arkkitehtien, kansakoulunopettajien, matematiikan opettajien, oppikoulunopettajien, ylioppilaiden, osuustoimintajärjestöjen, raittiustyöntekijöiden, yhteiskunnallistaloudellinen harrastuspiiri, sekä nuorisoseuraväen, naisten liikuntakasvatus-, miesten voimistelu- ja urheiluharrastuspiiri.

Kaikilla harrastuspiireillä on ollut varmasti merkittävä tehtävänsä, ja toiminnan vilkkaus on ollut vaihtelevaa. Asettamatta näitä mitenkään arvojärjestykseen tuntuu kohtuulliselta tarkastella muutamien, ensimmäiseksi kansakoulunopettajien, heimotyötä. Opettajat kokoontuivat paitsi kongresseissa myös omissa koulukokouksissaan pohtimaan ja vauhdittamaan yhteisiä pyrkimyksiään. Osanottajia esim. v. 1937 pidetyssä Helsingin koulukokouksessa oli Virosta 350

ja Suomesta 450. Tilaisuuteen oli rakennettu koulunäyttely, johon tutustui ainakin 1000 vierasta. Kokouksissa pidettiin arvokkaita luentoja ja niitä julkaistiin kummankin maan ammattilehdissä. Tammiukuussakin kokoonnuttiin ns. joululomakursseille, joihin osallistui useita satoja opettajia.

Opettajainlehdessä julkaistiin jatkuvasti kirjoituksia heimoasiasta ja Viron koululaitosta käsitteleviä artikkeleita. Suomen ja Viron kansallispäivinä muistettiin veljesmaita onnitelusähkein. Opettajat organisoivat oppilaiden kirjeenvaihtotoimintaa ja edistivät heimo-merkkien myyntityötä. Maan sanomalehdistölle lähetettiin tietotoimiston kautta kirjoituksia heimoasioista. Yksityistä, jatkuvaa yhteyttä veljesmaan opettajien kanssa pidettiin yllä vierailujen ja kirjeenvaihdon välityksellä.

Lääkäreiden harrastuspiiriin kuului 140 jäsentä. Se toimi hyvin aktiivisesti kaikkien kolmen heimomaan kesken. Helsingin kulttuurikongressiin v. 1931 saapui Unkarista nelisenkymmentä lääkäriä. Suomalaisen lääkäriseuran Duodecimin kevätkokouksessa v. 1933 tri Martti Mustakallio otti esille Suomalais-unkarilais-eestiläisen lääkäriseuran perustamisen. Esitys sai suuren suosion ja seuran Suomen osaston vahvistuksen. Useita kymmeniä jäseniä heti ilmoitautui. Puheenjohtajaksi valittiin prof. Tauno Kalima ja sihteeriksi tri Mustakallio, josta parin vuoden kuluttua tuli puheenjohtaja. Tiedemiehiä Virosta ja Unkarista saapui Helsinkiin luennoimaan, ja vastavuoroisesti suomalaiset kävivät Budapestissä ja Tartossa. Lääkäristipendiaattien vaihto käynnistettiin. Osasto huolehti niin virallisista kuin muistakin vierailuista. Lukuisia kestäviä henkilökohtaisia ystävyyssuhteita syntyi.

Toiminnan vilkkautta kuvaa suuren lastenlääkäriretkikunnan tutustumismatka Helsinkiin. Suomalais-eestiläis-latvialais-liettualainen tieteellinen lääkärikongressi järjestettiin Helsingissä. Kiinteää yhteyttä pidettiin myös Unkarin suuntaan.

Yliopistot

Yliopistoissa yritettiin vakiinnuttaa heimokansojen kielten opetusta. Tätä käsiteltiin yhteiskokouksessa v. 1935 Punkaharjulla. Päätettiin, että kukin osasto ottaa yhteyttä maansa hallitukseen ja ehdottaa kahden vakinaisen lehtorin viran perustamista heimokieliä varten. Kuitenkin Helsingin yliopistoon oli kymmenisen vuotta tätä

ennen jo saatu mainitut lehtorin virat. Näin Helsingin anomus koski stipendien järjestelyä tutkijoille ja ylioppilaille.

Kauniita suunnitelmia tehtiin luennoijien vaihdosta, ja toivomuksena oli saada pitkäkestoisia luentosarjoja vastavuoroisesti. Asioita pohdittiin kahteen otteeseen, mutta toteuttaminen jäi varsin vähäiseksi.

Ylioppilaiden vanhin heimojärjestö Akateeminen heimoklubi oli aloittanut toimintansa v. 1921. Joka kesä tapahtui ylioppilasvaihtoa Suomen ja Viron kesken. Heimomaiden stipendiaattien yhteyksien ylläpito oli ollut klubin huolena. Se toimitti vuodesta 1932 alkaen ilmaislehteä liiviläisten koteihin. Tämä liiviläisten ainoa omakielinen lehti oli nimeltään ”Livli”.

Ylioppilaiden harrastuspiiri laajensi yhteyksiä Unkarin suuntaan. Keskinäistä ylioppilaiden, harjoittelijoiden ja julkaisujen vaihtoa pyrittiin edistämään. Viron ylioppilaiden kanssa järjestettiin yhteisiä ylioppilaspäiviä. Suomen, Eestin, Latvian ja Liettuan yhteydeksi oli perustettu ylioppilasjärjestöjen liitto SELL.

Helsingin yliopiston kaikki osakunnat solmivat ystävyyssopimuksen virolaisten korporaatioiden kanssa. Mainittakoon, että Keski-suomalaisella osakunnalla oli ystävyyskumppanina Tarton Korporation Fraternitas Liviensis Konvent ja Vilistkogu.

Kouluopetus

Heimotyön tulevaisuuden turvaamiseksi oli lapset ja nuoret saatava mukaan. Jo ensimmäisessä kokouksessa mietittiin, miten kouluisten kiinnostus saataisiin heräämään. Matti Pesosen ehdotuksesta v. 1929 sovittiin, että kouluissa vietettäisiin lokakuun kolmantena lauantaina joko juhlaa tai ainakin pari oppituntia heimokansojen merkeissä. Myös heimokansojen juhlapäiviä voitaisiin muistaa.

Kouluhallitus lähetti aiheesta kiertokirjeen (lokakuun 11:ntenä 1930) suomenkielisten oppikoulujen rehtoreille, suomenkielisten seminaarien ja kansanopistojen johtajille sekä suomenkielisten kansakoulujen tarkastajille. Kirjeessä vedottiin suomalais-ugrilaisen toimikunnan tekemään aloitteeseen yhteisen heimopäivän viettäiseksi Suomessa, Eestissä ja Unkarissa. Kouluhallitus kehotti toimimaan niin, että kouluissa, mikäli opettajissa heimoharrastusta ilmenee, omistetaan asialle sopivin ohjelmin lyhyt juhlahetki, mihin voidaan käyttää koulun varsinaista työaikaa.

Suomalaisuuden Liiton sukukansaosasto julkaisi ohjelma-avuksi vihkosen oppi- ja kansakouluja varten. Siinä tähdennettiin, että heimopäivä halutaan pitää nimenomaan työpäivänä. Silloin syvennytään omien alkujuurien ja henkisen perinnön tarkasteluun sekä selvitetään tulevaisuuden näkymiä heimokansojen yhteisistä kulttuuritavoitteista. Mainittua ohjelmakirjasta toimitettiin koulujen lisäksi kaikille Suomen Nuorison Liittoon kuuluville nuorisoseuroille.

Ilmeisesti juhlien suunnittelijat todella käyttivät valmista ohjelmakokonaisuutta. Vuoden 1937 julkaisu sisälsi ainakin kolme erikäisille kuulijoille sovitettua juhlapuhetta. Näissä esitellään läheisiä ja kaukaisia heimokansoja sekä korostetaan heimotunnetta ja uskoa suomalais-ugrilaisten kansojen vapauden koittoon. Konkreettisena tavoitteena mainitaan liiviläisten kunnallistalon rakentaminen. Viron hallitus oli jo myöntänyt hankkeeseen määrärahan, ja samaa toivottiin Suomesta. Opetusministeriön ehdotuksesta kohta varattiinkin huomattava summa vuoden 1938 budjettiin tarkoitusta varten.

Heimopäivänä innostettiin koulunuorisoa kirjeenvaihtoon. Varsinkin läheisten kielisukulaisten kanssa se oli helposti mahdollista. Ohjelmakirjasessa annetaan tähänkin käytännön neuvoja. Suomalaisien koululaisten kirjeet pyydettiin toimittamaan yhteislähettyksenä joko Eestin Opettajien Liitolle tai suoraan jollekin koululle. Kirjeenvaihdon kielelliseksi avuksi oli saatavana Kerttu Mustosen laatima kirja ”Opi eesti”.

Haaveiltiin jopa yhteisestä lähikansojen sivistyspiiristä, jossa yleisesti ymmärrettäisiin suomea ja viroa. Näin olisi rakennettu vahva silta yli Suomenlahden. Kirjat, sanomalehdet ja radiolähettykset olisivat silloin kaikkien käytettävissä. Sillan rakennustyö oli lähinnä Suomen ja Viron tehtävänä. Koko sivistyspiiri saatettaisiin ulottumaan Pohjanlahdesta Äänisjärveen ja Itämerestä Jäämereen.

Vuoden 1937 julkaisussa unkarilaisten ja virolaisten laulujen ohella heimojuhlien ohjelmaksi tarjotaan Ukko Kivistön kirjoittama vakavamielinen kuvaelma heimokansojen kohtaloista nimeltä ”Kannel ja risti”. Lastennäytelmä ”Martin päivän hanhi” on hauska sovitus virolaisesta juhlaperinteestä. Heino Kasken säveltämä ja Immi Hellénin sanoittama ”Kaiu kallis heimolaulu” on ohjelmavihkosen alkulehdellä. Se on juhlallinen heimohengen nostattaja: ”Jalo, kallis heimoaate juurru nuorten sydämiin...”

Läheiset yhteydet loivat Viron ja Suomen kesken samanlaisen heimojuhlakulttuurin. Sanotaan kuitenkin, että virolaiset olivat

suomalaisia aktiivisempia. Kerrotaan, että kaikissa Viron kirkoissa muistettiin seuraavana sunnuntaina heimokansoja. Suomessa on tehty mahdollisesti samoin, sillä teologien joukossa oli useita lämpimiä heimoaateen kannattajia.

Heimomerkkejä myytiin molemmissa maissa työn tukemiseksi. Niiden kauppaaminen annettiin oppilaiden tehtäväksi.

Unkarilaisten heimopäivän vietosta ei valitettavasti ole löytynyt tietoja. Partiojärjestöön kuuluvilla nuorilla heimoaate oli sydämen asiana. Järjestön johtaja, kreivi Pál Teleki oli kirjoittanut kirjan nimeltä ”Suomalaiset ja unkarilaiset”. Kirja on ollut ahkerassa käytössä partiolaisten käsissä. Voi uskoa, että heimopäivää on sielläkin vietetty.

Kouluradio-ohjelmissa oli heimopäivä otettu huomioon, esim. ”Heimopäivänä vierailimme Eestissä ja Unkarissa”.

Valitettavasti ei ole tilastotietoja siitä, miten laajasti heimojuhlia harrastettiin. Ilmeisesti löytyisi lukuisia selvityksiä, pöytäkirjoja, järjestöjen lehtiä ym., joista vielä saattaisi tarkastella erilaisia ohjelmatoteutuksia.

On oletettavissa, että Matti Pesosen ideoima heimotyömuoto, joka koulujen ja nuorisoseurojen kautta tavoitti laajan kansanjoukon, oli myös tehokas heimoaateen elvyttäjää. Moni tämän ajan koululainen on kenties kokonaan unohtanut heimojuhlien sisällön, mutta alitajunnan kätköistä nousee uudelleen kiinnostus sukukansoja kohtaan. Kouluhallitus suostui myös, että viron kieltä saatiin opettaa vapaaehtoisena aineena oppikoulujen lukioasteella. Koulukirjoja tarkastettiin, ja niissä oleva heimokansoja koskeva aines oikaistiin tai täydennettiin tarkoitusta vastaavaksi. Nuorisolle pyrittiin järjestämään kielikursseja. Mm. Jyväskylän seminaariin otettiin yhteyttä Tartosta, ja täällä luvattiin asia hoitaa loppuun asti.

Koulumatkailutoimisto yhdessä heimojärjestöjen edustajien kanssa suunnitteli koululaisille vastavierailumatkoja Tallinnaan ja Budapestiin. Suomalaiset vierailivat kesäkuussa, ja paluumatkallaan he toivat heinäkuun ajaksi kaverin vastavierailulle. Näin yhteistä aikaa ystävän kanssa riitti kahdeksi kuukaudeksi.

Ei Aunus, Inkeri, Vienanmaa elon toivosi sammua saa...

Suomessa oli kyttenyt ajatus Karjalan, Aunuksen ja Inkerin liittämisestä Suomen yhteyteen. Epäonnistuneet, sotaiset yritykset olivat oikeastaan vain syventäneet näiden sukukansojen erillisyyttä.

Näissä maissa kansallinen herääminen oli tukahdutettu, ja esim. inkeriläisiä oli karkotettu tuhatmäärin vaikeisiin oloihin Vienan meren rannoille ja Siperiaan. Ei käynyt niin kuin Tarton rauhassa oli luvattu. Suomessa ryhdyttiin noottien vaihtoon Neuvostoliiton kanssa inkeriläisten kärsimysten lopettamiseksi. Suomessa perustettiin heimojärjestö, Inkerin Liitto. Sen tavoitteena oli inkeriläisten avustaminen suomalaisen valistustyön tukeminen ja kulttuuriyhteyden säilyttäminen Inkeriin. Juhlia järjestettiin, pidettiin esitelmätilaisuuksia ja toimitettiin lehteä.

Itä-Karjalan kohtalo oli samankaltainen. Akateeminen Karjala-Seura (AKS) unelmoi edelleen Karjalan liittämisestä Suomeen. Sillä oli läheiset yhteydet Inkerin Liittoon, se yhdistyi myös virolaisten ylioppilaiden kanssa ja solmi sopimuksen vastaavan unkarilaisjärjestön, Turulin, kanssa. Itä-Karjalassa alkoivat venäläistämispurjumat. Raja Vienan lahdesta Laatokkaan jäi piirtämättä. Heimoasia, suomalaisuus ja maanpuolustus olivat AKS:n tunnuksellisia. AKS:n jäsenistö oli enimmäkseen Helsingin yliopiston kirjoissa olevia ylioppilaita. Erikoisesti pohjalaisosakuntien piirissä kannatus oli vahvaa. Sääntöjen mukaan seura pyrki toimimaan Itä-Karjalan ja Inkerin hyväksi ja myöhemmin toiminta ulotettiin Viron inkeriläisiä asukkaita koskeväksi. Seuran äänenkannattaja oli Suomen Heimo.

Liivin sukulaiskansa oli jo heimotyön alkuvaiheiden aikana sirpaloitunut. Sen kohtalosta kannettiin suurta huolta. Liiviläisillä ei ollut enää omakielistä koulua. Eräs liiviläissyntyinen opettaja oli pätevä Suomessa, mutta silloisten lakien mukaan häntä ei voinut nimittää kansansa opettajaksi. Saman kohtalon koki Suomessa valmistunut sairaanhoitajakin.

Liiviläisten kunnallistalon rakentaminen oli virolaisten ja suomalaisten yhtenä heimotyöhankkeena. Liiviläinen asutus oli aikoinaan laajalle levinnyt, ja se oli ollut Kuurinmaan mahtikansaa. Monista ponnistuksista huolimatta pieni sukulaiskansamme on kokonaan katoamassa.

Kulttuurisopimukset

Heimotyön vakiinnuttamiseksi tuli aika sopia viralliset puitteet maiden hallitusten tasolla. Unkarilaisten ehdotuksen pohjalta laadittiin Suomen ja Unkarin välinen kulttuurisopimus opetusministeri O. Mantereen johdolla v. 1936.

F. A. Heporauta, suomalaisugrilaisen kulttuuritoimikunnan sihteeri ja myöhemmin puheenjohtaja, sai tehtäväkseen muotoilla vastaavan sopimuksen Viron kanssa unkarilaismallin mukaisesti. Silloinen opetusministeri U. Hannula allekirjoitti molemmat sopimukset Suomen puolesta Unkarissa 22. 10. 1937 ja Helsingissä 1. 12. 1937.

Sopimusten johdanto-osassa todetaan virallisen perustan tärkeys ja viitataan: sukulaissiteisiin, jotka liittävät toisiinsa molemmat kansat; hyötyyn ja etuun, mikä saattaisi koitua tuhatvuotisten siteiden uusimisesta; sivistyksellisiin suhteisiin, jotka vanhastaan ovat tuloksellisia.

Suurin osa artiklojen sisällöistä on toisiaan vastaavia Suomi/Unkari ja Suomi/Viro -sopimuksissa. Yhteisissä artikloissa esiintyy seuraavia vastavuoroisesti järjestettäviä kohteita: vastapuolen instituutin ylläpito yliopiston yhteydessä ja edulliset työskentelyehdot vierailuille tutkijoille, yliopistojen kielten opetuksen järjestäminen, kulttuurikongressien tukeminen, sukulaisuuden kannalta mielenkiintoisten kysymysten tutkiminen, koulujen heimokansoja käsittelevät oppitunnit, tutkimusapurahat, opettajien vaihto, opiskelijoiden stipendit, opiskelevan nuorison lähentäminen, koulukirjojen tarkistus, käännösehdotelmat, taidevierailut ja näyttelyiden vaihto, radio-ohjelmat, tieteellisten julkaisujen ja aikakauslehtien vaihto, kirjalahjoitukset.

Unkarin sopimuksessa on urheiluartikla, joka Viron sopimuksesta puuttuu. Viron sopimuksessa on pari eriävää artiklaa. Toisessa määritellään mahdollisuus opiskella vastapuolen kieltä opettajien valmistuslaitoksissa. Toisessa artiklassa mainitaan, että mikäli heimonapurissa asuu 20 oppivelvollista samalla paikkakunnalla, tulee heille varata mahdollisuus omakieliseen alkuopetukseen.

Heimotyö vauhdittui sopimusten solmimisen jälkeen. Erilaisia kulttuuri- ja ystävyystapahtumia järjestettiin, kuten kuorovierailuja, taidenäyttelyitä, esitelmäilaisuuksia, stipendiaattivaihtoja. Unkarin ja Suomen luterilaisilla kirkkoilla oli yhteyksiä. Suomalaisugrilainen pappeinkokous pidettiin Budapestissä.

Heimohengen vaalimiseksi ja lujittamiseksi ilmestyi heimomerkki, jonka suunnitteli taiteilija G. Paaer. Useitakin heimohymnejä sanoitettiin ja sävellettiin. Otteena Matti Pesosen kirjoittaman ja Olavi Pesosen säveltämän heimohymnin 1. säkeistö: ”Anna Luoja, suo Jumala Anna onni ollaksemme, hyvin aina eläeksemme

suloisessa Suomen maassa, Eestin maassa ehtoisessa, Unkarissa uljahassa.”

Heimotyön alkuvaihe vuodesta 1920 lähtien oli kestänyt liki 20 vuotta, ennen kuin se sai viralliset toimintamallit. Tuossa ajassa se oli ehtinyt muotoutua monipuoliseksi eri alojen sekä kulttuurisuhteiden että tavallisten kansalaisten väliseksi heimoyhteydeksi, joka kulttuurisopimuksessa sinetöitiin v. 1937. Sopimus ei jäänyt lyhyestä eliniästään huolimatta muodolliseksi dokumentiksi, vaikka historialliset tapahtumat lakaisivat sen seitsemän vuoden kuluttua pois tieltään. Voi varsin hyvin olettaa, että ruohonjuuritasolle yltäneet yhteissiteet ovat vahvistaneet sukukansojemme yhteenkuuluvuutta, joka elää vielä tässä ja nyt.

Myöhemmät sopimukset

Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteiden kehittymisen kannalta on mielenkiintoista vertailla, miten jatkossa solmittujen sopimusten sisällöt vastasivat ensimmäistä ja millaisia muutoksia uudempiin laadittiin.

II sopimus. Olojen vakiinnuttua sodan jälkeen, vasta niin myöhään kuin 17. 7. 1959 astui voimaan Suomen Tasavallan ja Unkarin Kansantasavallan välillä tehty kulttuurisopimus. Allekirjoittajina olivat Suomesta opetusministeri Heikki Hosia ja Unkarista kulttuuriministeri Valéria Benke. Sopimuksessa on 11 artiklaa. Suurin piirtein sisältö myötäilee vuonna 1937 vahvistettua asiakokonaisuutta. Poikkeuksena on lokakuun kolmantena lauantaina pidettäviä heimoaiheisia oppitunteja koskevan artiklan poistaminen. Sopimuksen mukaan kuitenkin kouluissa on omistettava huomiota sopimusmaiden kansallisille juhlapäiville, jotka ovat Suomen itsenäisyyspäivä 6. joulukuuta ja Unkarin vapautuksen vuosipäivä 4. huhtikuuta. Aikaisemmin 15. maaliskuuta oli mainittu Unkarin juhlapäiväksi.

Käytännön hankkeiden toteuttamisvelvollisuus oli nimetty ns. suomalais-unkarilaiselle sekakomitealle. Sen tuli mm. ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin toisen maan näytelmien ja elokuvien esittämiseksi sekä näyttelyiden samoin kuin radio- ja televisio-ohjelmien vaihtamiseksi. Pyrkimyksenä oli sivistyksellisen vuorovaikutuksen edistäminen maiden välillä.

Artiklassa ei kuitenkaan mainita mitään kirjallisuuden, aikakauslehtien eikä muiden julkaisujen vaihdosta. Niin ikään vaietaan kirjallisen käännöstyön edistämisestä. Pelkkä unohdus ei ilmeisesti ol-

lut kysymyksessä, koska vanhempaan kulttuurisopimukseen ne sisältyvät. Vuoden 1937 sopimuksen 13. artiklan urheilua edistävä yhteistyö on samoin sivuutettu.

III sopimus. Uusin sopimus Suomen tasavallan hallituksen ja Unkarin tasavallan hallituksen välillä vahvistettiin 9. 3. 1995. Allekirjoittajina ovat kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa Suomesta ja sivistysasiainministeri Fodor Gábor Unkarista. Sopimuksessa on 13 lyhyttä, mutta sisällöltään laaja-alaista artiklaa. Asia-yhteys on säilynyt suurin piirtein edellisten kaltaisena.

Uutena piirteenä edellisiin voi mainita toimenpiteiden välittömyyden, koska sopimuspuolet ovat sitoutuneet tukemaan suoraa yhteistyötä esim. järjestöjen, laitosten ja yhteisöjen välillä. Samoin kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen suoria yhteyksiä ja omatoimisuutta pyritään edistämään. Sopimuspuolet rohkaisevat toisen maan kirjallisuuden kääntämistä, kuten ensimmäisessäkin sopimuksessa oli esitetty. Samoin ollaan valmiita tukemaan kirjoitetun ja sähköisen tiedonvälityksen yhteistyötä. Uusin sopimus ei enää mainitse erikseen kansallisten juhlapäivien viettoa eikä koulujen oppimateriaalin tarkastusvelvollisuutta.

Uusimman sopimuksen kieliasu on lyhyttä ja selkeää, riisuttua. Suomi ja Unkari ovat osapuolia tai sopimuspuolia. Keskimmäinen sopimus mainitsee pari kertaa tekstissään sanan sukulaissiteet. Vanhin sopimus henkii lämpöisesti monituhatuotisista sukulaissiteistä, molempien veljeskansojen suhteista ja käyttää muutaman kerran heimo- sanaakin.

Sopimusten yhteistä sisältöä

Kaikissa sopimuksissa viitataan suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden pitkään perinteeseen, joiden jatkaminen palvelee molempien osapuolien etuja. Maiden välisiä ystävällisiä suhteita ja vuorovaikutusta tulee kehittää kulttuurin, opetuksen ja tieteellisen tutkimuksen alalla. Yhteistyön mahdollistamiseksi Unkarin osapuoli ylläpitää kulttuuri- ja tiedekeskusta Helsingissä.

Sopimusmaiden kielten opetusta painotetaan, samoin suomalais-ugrilaisten kansojen kielten ja kulttuuriperinteen tutkimusta ja vaalimista. Erikoisesti tulisi kiinnittää huomiota siihen yhteistyöhön, joka vaikuttaa kulttuuriperinteen säilyttämiseen. Kaikki sopimukset arvostavat nuorisojärjestöjen ja nuorten välisiä yhteyksiä, joiden ylläpitäminen on yhteistyön jatkuvuuden elinehto.

Kirjallisuus

- Aikalaiskirja 1961. Kuka kukin oli. Otava. Keuruu.
- Asetus Suomen Tasavallan ja Unkarin Kansantasavallan välillä tehdyn kulttuurisopimuksen voimaan saattamisesta. Suomen asetuskokoelman n:o 329/59.
- Isotietosanakirja 1939. Otava. Helsinki.
- Mitä Missä Milloin 1990. Otava. Keuruu.
- Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS. 1991. WSOY. Porvoo
- Oma maa, V osa. 1959. WSOY. Porvoo.
- Riikonen, Hannu: The Finnish Hungarian Contacts in the Light of the Year Book "Heimotyö" (1937–1944). Esitelmä Suomen Akatemian Hungarologian tutkijaverkoston syyskonferenssissa. Jyväskylä 28–29. 10. 1994.
- Suomalais-ugrilaisen kulttuuritoimikunnan vuosikirja 1937–1938 Heimotyö I. Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapaino OY. Helsinki.
- Suomalaisuuden liiton sukukansaosasto. Suomen heimopäivä 1937.
- Suomen asetuskokoelman sopimussarja. Ulkovaltain kanssa tehdyt sopimukset 22/1938.
- Suomen tasavallan hallituksen ja Unkarin tasavallan hallituksen välinen sopimus yhteistyöstä kulttuurin, opetuksen ja tutkimuksen alalta 9. 3. 1995.
- Uuraisten kirkonkylän kansakoulun päiväkirja (1938–1939).